

סמכויות מספקות. מפקח שאין לו נגישות לשיבות הדירקטוריון או שלא ידע להציג את הדברים בצורה מאורגנת ומוסדרת, לא יוכל למלא את תפקידו.

לסיכום, מצבם המשפטי של דירקטורים בחברות השתנה באופן משמעותי, לאחר שהוטלה עליהם חובת אחריות של נושא משרה בתאגיד בנוגע לעברות של גרימת זיהום אוויר. מעתה, ייאלץ הדירקטור לדעת יותר ולפעול יותר כדי לעמוד בחובת האחריות המוטלת עליו.

שנצבר ועל פי הוראות הדין המתעדכנות וחוזר חלילה. לא פשוט לשנות "תרבות" של עובדים, ולכן לא ניתן להטמיע מערכת ניהול סביבתית בפעימה אחת. את ההרגלים יש להשריש לאורך תקופה.

על הדירקטור למנות אנשים מיומנים ובעיקר אמינים. עובדים אלה, שמן הסתם יוגדרו לבסוף גם הם כנושאי משרה בתאגיד, יפקחו על מילוי כל החובות הנדרשות על ידי חוק אוויר נקי, וידווחו בעת הצורך לדירקטוריון. כדי שמינוי המפקחים יהיה יעיל, עליהם להכיר את התחום המקצועי שתחת פיקוחם ולקבל

הסביבתית; החוק נותן לממשלה כוח עצום לקידום פרויקטים משמעותיים בניגוד לתכנון הארצי, מרוקן מתוכן את הוועדות המחוזיות, ומבטל את התכניות המחוזיות שהיו בשנים האחרונות נדבך חשוב בשמירה על השטחים הפתוחים. כמו כן החוק מעביר סמכויות נרחבות לוועדות המקומיות ללא איזונים ובלמים מספקים, ומצמצם את יכולתם של ארגוני הסביבה לפעול.

הליך החקיקה המקודם על ידי ממשלת ישראל בחודשים האחרונים בצורה דורסנית, טומן בחובו איומים רבים הקשורים לתרבות השלטונית - חוסר שקיפות, אישיותו הציבור בקבלת החלטות, קשר בין הון ושלטון - כמו גם איום של ממש על שמירת הסביבה והטבע בישראל. אין מדובר בעניין טכני ובירוקרטי, כפי שלעתים נדמה לחשוב. למערכת התכנון השפעה קריטית ובלתי הפיכה על הסביבה, בהיותה זירה מרכזית בכל הנוגע לקבלת החלטות בתחום הסביבה ובריאות הציבור. במוסדות התכנון מתקבלות החלטות משמעותיות הנוגעות לאופן השימוש והחלוקה בכל אחד ממשאבי הסביבה, כגון אופן השימוש והניצול של הקרקע, השפעה על איכות האוויר באמצעות מדיניות תחבורה ומדיניות האנרגיה, וכן תכניות רבות העוסקות בפיתוח ובהסדרה של משק המים. להחלטות המתקבלות במערכת התכנון השפעה מהותית על היכולת לשמר את משאבי החי והצומח ואת המגוון הביולוגי, וזאת על ידי שימור שטחים רגישים ובתי גידול ייחודיים, שמירה על רצפים של שטחים פתוחים, ועוד. כמו כן, למערכת התכנון תפקיד חיוני בשמירה על בריאות הציבור מפני מפגעים סביבתיים, שהם תוצאה של פיתוח בלתי אחראי, לרבות הגנה על מקורות המים של המדינה, והגנה על סביבת מגורים נקייה מזיהום וממפגעי ריח ורעש.

מסיבות אלו ואחרות, להסדרים שייקבעו בחוק התכנון והבנייה החדש תהיה השפעה מכרעת על הסביבה בישראל. יש לזכור, כי משאב הקרקע בישראל נמצא במחסור חריף וכל פעולת פיתוח גורמת לנזק בלתי הפיך. בהתחשב במצוקת הקרקע המאפיינת את ישראל, היעדר מערכת תכנון מקצועית וחזקה יביא לכאוס

מה לרפורמה בתכנון ובנייה ולשמירת הטבע והסביבה בישראל? הרפורמה בתכנון ובנייה - סכנה מוחשית ומיידית לעתיד השטחים הפתוחים בישראל

ניר פפאי^[1] ואיריס האן^[2]

^[1] ראש אגף שימור סביבה וטבע, החברה להגנת הטבע
^[2] מנהלת תחום מחקר, מכון דש"א, החברה להגנת הטבע
papayn@zahav.net.il *

ניתן להניח כי בעת פרסום המאמר, המהלך המכונה הרפורמה בתכנון, שמשמעותו האמיתית היא חוק תכנון ובנייה חדש, המשתרע על פני יותר מ-240 עמודים ו-580 סעיפים, יהיה בעיצומו של תהליך החקיקה בכנסת, בהכנה לקריאה שנייה ושלישית.

הצעת החוק "תכנון ובנייה" (כ"ט באדר התש"ע 499), שעברה בקריאה ראשונה בתום מושב החורף השנה, משנה סדרי בראשית ומרסקת את מערכת התכנון הנוכחית, הבנויה בצורה היררכית, ל-144 חתיכות. תחת הכותרת "תכנית אחת בוועדה אחת" יפעלו 144 ועדות תכנון שונות, שכל אחת מהן תטפל בתחום צר שבאחריותה ללא מבט כולל וללא אחריות כוללת לתוצאה הסופית. מבנה זה ייצור כאוס בשל כפל סמכויות, בגלל חוסר תיאום ועקב ריבוי החלטות ללא יד מכוונת.

החוק חושף את השטחים החקלאיים והשטחים הפתוחים להפשרה חסרת רסן כתוצאה מביטול הוועדה לשמירת השטחים החקלאיים והשטחים הפתוחים (הולקחש"פ); החוק מצמצם את סמכויות המשרד להגנת הסביבה ומפריט חלק מהליכי הבדיקה

לבנייה, לפיתוח ולשימור). יש בהם ביטוי להכרה שמשאב הקרקע הולך ואוזל ושנדרש שינוי דרמטי במדיניות התכנון, מ"נלבישך שלמת בטון ומלט" לתכנון מושכל, המאזן בין חיזוק היישובים הקיימים לבין השמירה על השטחים הפתוחים.

חקיקת בזק של חוק בעל השלכות מרחיקות לכת, שיעצב את דמותה של הארץ לעשרות השנים הבאות, ושמהווה המשך ישיר להפרטת הקרקעות, יהיה בכייה לדורות ויביא לביטול של הישגים סביבתיים רבים, שהושגו בעמל רב בעשרות השנים האחרונות.

כדי להגן על ערכי הטבע, הנוף והמורשת שמדינת ישראל התברכה בהם, יש לעגן את השמירה עליהם באופן מחייב בין מטרות החוק; צריך להבטיח כי מערכת התכנון תהיה מקצועית ואיתנה; חשוב ליצור מבנה היררכי בעל ראייה רחבה אשר יכוון את עיקר הפיתוח לשטחים המיועדים לכך ולא לשטחים הפתוחים. לצערנו, דבר מכל אלה אינו מצוי בחוק החדש.

מיני ציפורים, 18 מיני זוחלים ומין אחד של דו-חיים, כולם בעלי חיים המוגנים לפי חוק הגנת חייית-הבר^[1]. כמה ממינים אלה, כמו למשל נמנמן העצים והלטאה הירוקה, הם מינים בסכנת הכחדה.

חיות מחמד החיות בטבע מעבירות מחלות שונות, שהחמורה מביניהן היא מחלת הכלבת. מדובר במחלה חשוכת מרפא, הגורמת למוות למי שלא מטופל תוך מספר ימים לאחר מגע עם המעביר אותה. שכנותיה של מדינת ישראל הן מקור מתמשך לכלבת, המועברת על-ידי כלבים, כמו גם על-ידי בעלי חיים אחרים. כלבים וחתולים משוטטים באים במגע עם חיות נגועות, נדבקים מהן ומפיצים את המחלה לאדם ולחיות בית. נזקי הכלבת לחיות הבר ניכרים: התפרצות כלבת לפני כ־20 שנה גרמה לפחיתת רבה באוכלוסיות בעלי חיים שונים, ובכללם שועל הצוקים, מין הנמצא בסכנת הכחדה.

דילול אוכלוסיות חיות המחמד המשוטטות באזורי בר חיונית לשמירת הטבע ולבריאות האדם. יש לזכור, שאין גורם טבעי (טורף) שידלל את אוכלוסיות חיות המחמד שהתפראו. עד לפני שנים אחדות נעשה דילול זה על-ידי המתת חיות מחמד משוטטות, ומספרן בשטחים טבעיים נשמר נמוך. כתוצאה מלחץ של אגודות חובבי חיות מחמד שונה המצב לגבי חתולים, ובית המשפט העליון אסר את המתתם. המתת כלבים ששוטטו באזורי בר נמשכה לפי התקנות למלחמה בכלבת, אך כעת אוסר השר להגנת הסביבה על ביצוע פעולה זו. איסורים אלה הביאו להתרבות גדולה של חתולים בשטחים טבעיים, ויש לצפות שכך יקרה תוך זמן קצר גם לגבי כלבים.

חובבי חיות המחמד טוענים, שסירוס חתולים הוא הפתרון להתרבותם. דא עקא, הדבר אינו פשוט כלל, ובמאמר המתפרסם

תכנוני ולפגיעה סביבתית בלתי הפיכה שתישאר עמנו לדורי דורות.

במדינה, שעומדת להיות הצפופה ביותר בעולם המערבי, היכולת לשמור על שטחים פתוחים גדולים ורציפים, המייצגים את המגוון הרב של בתי הגידול, היא קריטית. הדבר יכול להיעשות רק על-ידי תכנון המבוסס על ראייה רחבה ולאומית שהאינטרס הציבורי בראש מעייניה.

הבנה זו, שמוקד קבלת ההחלטות המשמעותי ביותר לשמירת השטחים הפתוחים בארץ הנו מערכת התכנון, הלחלה לארגוני הסביבה במהלך שנות ה־1990. היא אף הובילה את אגף שימור סביבה וטבע בחברה להגנת הטבע לשים את עיקר יתרו בהשפעה על מוסדות התכנון, תוך התמקדות ברמה המחוזית והארצית. ההשפעה על מוסדות התכנון ניכרת במסמך המדיניות לישראל 2020 ובתמ"א 35 (תכנית המתאר הארצית המשולבת

תנו לחיות-הבר לחיות

יורם יום טוב

המחלקה לזואולוגיה, אוניברסיטת תל-אביב
yomtov@post.tau.ac.il

בשנים האחרונות התפתח בארץ מאבק בין חובבי כלבים וחתולים (להלן חיות מחמד) לבין הדואגים לשמירת הטבע. חיות המחמד ומרבית מיני חיות הבר מוגנים בחוקים שונים, אך התרבות יתר של חיות מחמד בטבע, והעובדה שיצר הצייד של חתולים וכלבים לא נפגע מביותם, גורמים לפגיעה קשה בחיות הבר. תופעה זו אינה מוגבלת לישראל. חתולים וכלבים ידועים בכל העולם כמזיקים קשים לחיות-בר. להלן כמה דוגמאות מהארץ: מחקר שנעשה בחולות אשדוד-ניצנים העלה, שכלבים משוטטים מתאגדים לחבורות, צדים צבאים ומפחיתים את הצלחת הרבייה של הצבאים בצורה משמעותית ביותר^[2]; כלבים שבעליהם שחררו אותם טרפו איילי כרמל וצבאים ברמת הנדיב; כלבים משוטטים ברמת הגולן תועדו כשהם טורפים צבאים, ולהקות כלבים מהיישוב הילה טרפו בתוך שבועיים ארבע נקבות יחמורים (מין אייל שהוא מהנדיירים בעולם וישראל היא המובילה בהצלתו), ששחררו לנחל כיב כחלק ממאמץ להשיב מין זה לטבע בישראל. תועדו גם מקרים של טריפת יעלים על-ידי כלבים בשדה בוקר ובעין גדי. נזקי החתולים אינם פחותים מאלה של הכלבים: מחקר שנעשה באוניברסיטת תל-אביב העלה, שחתולים משוטטים טרפו 10 מיני יונקים, 26